Romanoslavica vol. XLVI, nr. 2

NEOOPRICININA SAU ANTIUOPIA LUI SOROKIN (*ZIUA OPRICINICULUI,* 2006; *KREMLINUL DE ZAHĂR*, 2008)

Antoaneta OLTEANU

In this paper are discussed the two last novels of Vladimir Sorokin, *The Day of the Oprichnik* and *Sugar Kremlin*. Being a sort of author's return to the classic tradition of Russian novel, of Russian literature, these works are dealing about the role of Russian writer facing Power and life in contemporary Russia. Using the antiutopian mask and describing late medieval Russian of the tsar Ivan the Terrible, Vladimir Sorokin struggles using the weapons of literature with the autocratic tendencies of nowadays power structures in Russia, mainly being interested in the active role of the writer and no more in revolutionary expressive choices.

Key-word: contemporary Russian literature, traditional Russian literature, antiutopia, the struggle with the Power

Ultimele două romane ale lui Sorokin, primite foarte bine şi de presa literară rusă, sunt *Ziua opricinicului*[1] şi *Kremlinul de zahăr*[2], marchează într-adevăr o schimbare de direcţie a scriiturii lui Sorokin. De la utopiile descrise în *Grăsimea albastră* şi *Gheaţa*, scriitorul ajunge la genul antiutopiei, atât de iubit de literatura rusă, inclusiv de cea contemporană. Referindu-se la primul roman din această dilogie, Sorokin spunea: „Noi trăim într-o societate construită de Ivan cel Groaznic, iar cartea aceasta vorbeşte, firește, despre contemporaneitate şi despre Moscova ca stat în stat". Aşa cum am văzut, preocuparea actuală a lui Sorokin o constituie mai degrabă conţinutul, mai puţin forma. Abordarea de tinerețe, provocatoare, este lăsată la o parte, scriitorul abordând de data aceasta chestiuni foarte serioase. Şi, paradoxal, Sorokin ajunge să calce şi el pe urmele literaturii clasice ruse pe care a tot condamnat-o. Literatura, inclusiv cea contemporană, este obligată să tragă un semnal de alarmă dacă societatea, politicul au apucat-o pe un drum greşit. Literatura are încă o menire socială, spune şi Sorokin, chiar dacă mai polemizează încă, măcar aluziv, cu multe dintre

[1] Apărut în limba română la Editura Curtea veche, Bucureşti, 2008, traducere şi note de Mihai şi Alexandru Vakulovski.
[2] Apărut la Editura Curtea veche, Bucureşti, 2009, traducere şi note de Antoaneta Olteanu.

BDD-A24178 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

clişeele vechii literaturi (vezi şi imaginea dostoievskiană a iubirii care va salva lumea, din finalul romanului *Kremlinul de zahăr*).

Având acţiunea plasată într-un viitor nu prea îndepărtat (anii 2027-2028), romanele sunt consacrate unei realităţi feudalo-futuriste centrate pe un sistem represiv atotcunoscut în Rusia. Autocraţia impusă de Ivan cel Groaznic constituie, se pare, modelul cel mai potrivit pentru ca ruşii să strângă rândurile în jurul conducătorului-tătuc priceput, atunci când sunt ameninţaţi de duşmanii din interior şi din exterior. Sistemul opricininei, prima poliţie secretă dezlănţuită în Rusia, este cel mai viabil pentru salvarea „morală" şi politică a Rusiei. Pentru a înţelege mai bine cele două romane, considerăm necesară o paranteză lămuritoare a sistemului opricininei şi a contextului în care aceasta a apărut.

Războaiele prelungite din regiunile baltice se dovediseră extrem de împovărătoare pentru statul moscovit. Ivan cel Groaznic fusese nevoit să accelereze organizarea militar-seniorială introdusă de bunicul său pentru a-şi mări puterea militară, dar şi să extindă serviciul militar în rândurile boierilor, care-şi păstraseră până atunci domeniile ereditare (*votcinî*, ocine), fiind, în acelaşi timp, scutiţi de serviciul militar. Aceste măsuri i-au îndepărtat pe mulţi boieri şi unii chiar au ieşit din serviciul ţarului, alăturându-se lituanienilor. Marii boieri, nemulţumiţi de politica lui Ivan cel Groaznic, intenţionau să-l aducă la tron pe vărul acestuia, Vladimir, fiul răposatului cneaz din Stariţa, Andrei. Boierii din Novgorod şi negustorii erau de acord să-l susţină pe Vladimir, dacă Novgorodul îşi va redobândi independenţa. Pe 3 decembrie 1564, la câteva luni de la trădarea prietenului şi sfătuitorului său, cneazul Andrei Kurbski, Ivan plecă pe neaşteptate cu ţariţa Maria şi cu copiii în Aleksandrovskaia sloboda, temându-se de posibila trădare a altor boieri. Într-o scrisoare adresată mitropolitului, el îşi justifica această plecare prin mânia pe care o avea faţă de boieri, oamenii voievozilor şi ai departamentelor, pe care îi acuza de trădare, furt şi de lipsa de dorinţă de a lupta împotriva duşmanilor, proclamându-şi, din această cauză, abdicarea (la 3 ianuarie 1565). Temându-se de posibile tulburări în Moscova, pe 5 ianuarie sosi în cele din urmă la el o delegaţie a boierilor, clerului şi târgoveţilor care-i adresau ţarului rugămintea de a se întoarce în capitală.

Acest „abandon" al ţarului, care a durat câteva săptămâni, speculat în mod măiestru de către Ivan, după cum vom vedea în continuare, era privit, în Rusia tradiţionalistă a acelor vremuri, ca un blestem al divinităţii. Ţarul era tătucul, părintele oamenilor de rând şi al seniorilor, unsul lui Dumnezeu pe pământ, glasul acestuia. Ruşii, lipsiţi de ţar prin voinţa acestuia, se dovedeau, în felul acesta, nedemni de atenţia pe care le-o acordase divinitatea supremă, mai ales în calitatea lor de popor ales, idee care se conturase, mai ales la nivelul ideologiei religioase, după căderea Constantinopolului. Aşa cum şi Bizanţul plătise pentru lipsa lui de necredinţă prin impietatea de a se uni cu catolicii, în urma Uniunii de la Florenţa, şi ruşii aveau, se vede, să plătească pentru incapacitatea unora de a-şi respecta ţarul de drept.

BDD-A24178 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

În ianuarie 1565, Ivan al IV-lea hotărî să se întoarcă la tron, dar ceru să i se acorde un domeniu aparte pe care să-l guverneze după cum crede el de cuviinţă, apanaj ce primi numele de *opricinina*. Această denumire vine de la cuvântul *oprici* 'în afară de…, cu excepţia…', existent şi mai înainte în uz, ce desemna însă un domeniu prin tradiţie alocat cneaghinelor văduve şi membrilor familiilor marilor cneji, aflat la dispoziţia acestora. Ţarul proclamase că în acest domeniu al său el va fi stăpân suveran, iar Duma boierească va conduce restul teritoriului – *zemşcina*. În *opricinina* intrau, până la urmă, cea mai importantă parte a Rusiei (aproape o treime, iar, în ultimii ani, ajungând la cca 60% din teritoriul Rusiei feudale!), teritoriile centrale şi de nord-est din Rusia, cu toate oraşele aferente lor, printre care se număra şi Moscova. Domeniile membrilor aristocraţiei fuseseră confiscate şi oferite opricinicilor. Zemşcina – restul teritoriului –, care dispunea de duma boierească proprie şi avea instituţiile ei, era obligată să plătească ţarului pentru instituirea noii administraţii a opricininei cca o sută de mii de ruble. Mai mult, la o întrunire cu reprezentanţii zemstvei, ţarul le transmise că el are dreptul de a dispune nelimitat de viaţa şi bunurile tuturor supuşilor statului moscovit.

În februarie 1565 ţarul reveni la Moscova. Ivan al IV-lea îşi atinsese scopul. Puterea vechii nobilimi fusese înfrântă, fiind creată astfel o nouă nobilime, total devotată ţarului autocrat. Privilegiul boierilor de a putea trece din serviciul unui cneaz într-al altuia începuse să fie considerat un păcat împotriva stăpânului lor, un delict ce era pedepsit încă din timpul lui Ivan al III-lea. Vechii boieri nu mai reuşiră niciodată să-şi recapete drepturile. Regimul autocratic absolutist triumfase. Ţarul fusese încurajat în atitudinea sa negativă faţă de marea nobilime de către mica nobilime, din ce în ce mai invidioasă pe marii boieri şi pe bogăţiile lor, gata oricând de a-l sprijini pe ţar în încercările sale de a submina puterea cnejilor. Unul dintre micii nobili, Ivan Peresvetov, îl susţinea pe ţar, în scrierile sale, celebre în epocă, îndemnându-l să acţioneze cu curaj împotriva boierilor de şcoală veche. El descria plin de patimă abuzurile acestora şi modul în care îi persecutau pe ţărani, declarând că numai mâna puternică a unui ţar autocrat i-ar fi putut opri şi proteja poporul.

Ţarul instituise o armată specială, a opricininei, care constituia o adevărată forţă de reprimare a duşmanilor. Opriciniki purtau haine negre, călărind cai de aceeaşi culoare. La şa aveau agăţate un cap de câine şi o mătură, fapt ce însemna că îi vânau, îi mâncau şi îi măturau pe trădători. După alte mărturii, capul de câine şi mătura constituiau un fel de blazon, fiind marcate pe şeile cailor. Intrând în opricinină, oamenii ţarului se deziceau de familiile lor, dar şi de normele comune ale moralei, jurau credinţă ţarului, promiţând să nu aibă nici un fel de legături cu oamenii zemstvei. Prin credinţa cu care slujeau aceştia doreau să ajungă cât mai aproape de tron, de putere şi de bogăţie. Unul dintre cei mai zeloşi slujitori ai ţarului a fost Grigori Lukianovici Skuratov-Belski, numit şi Maliuta Skuratov (Skuratov cel Mărunţel), căruia Vladimir Sorokin îi „dedică" romanul *Ziua opricinicului*. *Opricinicii*, aleşi dintre *dvoriane*, boierii de viţă veche, şi

BDD-A24178 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

din mica nobilime, s-au stabilit pe domeniile ereditare ale vechilor familii boiereşti din partea centrală a statului moscovit. Dintre membrii gărzii mai făceau parte şi mercenari străini. Foştii proprietari fuseseră exterminaţi fără milă şi unii dintre ei trimişi în teritoriile de curând anexate, de la graniţele din ce mai îndepărtate ale statului. Aşa cum se vede în romanul sus-menţionat, legăturile strânse dintre liderii opricininei – în persoana lui Tataie – şi verigile inferioare sunt extrem de strânse. Nu lipsesc privilegiile, o anumită libertate nemărginită pentru membrii confreriei, implicit cea a cuvântului, pentru a se bucura de un ataşament necondiţionat din partea acestora, de îndeplinirea fără a crâcni a unor sarcini din ce în ce mai nemiloase.

„Cuvântul" monarhului era lege aici: se crease o dumă nouă, instituţii administrative, o gardă personală a ţarului, formată de opricinici (la început aceştia numărau o mie de persoane, iar, spre finalul perioadei, cca şase mii de angajaţi). În noile teritorii astfel organizate exista numai boierime a statului, alături de ţărani, şi ei proprietate de stat, departe de posibila influenţă a aristocraţiei feudale, puternice la vremea aceea. Din punct de vedere fiscal, opricinina de bucura, ca şi Biserica, de altfel, de o mare libertate – nu se plăteau taxe, exista posibilitatea organizării monastice, dar sub conducerea exclusivă a ţarului. Ivan cel Groaznic vedea această instituţie ca singura posibilă pentru aducerea pe pământ, pentru supuşi, a Împărăţiei Cereşti. Ţarul, unsul lui Dumnezeu, îşi spunea egumen, iar opricinicii lui erau „fraţi călugări", care, noaptea, săvârşeau tot felul de ritualuri profanatoare.

La adunarea zemvstvei din 1566, un grup de cneji îl imploră pe ţar să desfiinţeze opricinina. La această solicitare, ţarul răspunse cu o înăsprire a teroarei sângeroase, circa două sute de petenţi fiind ucişi. În 1572 ţarul dizolvă totuşi această instituţie. Represiunile au continuat, fără a mai fi însă la fel de dure. Se dovedise astfel că instituţia nu reuşise să stopeze degradarea continuă a Rusiei din anii din urmă, accentuată de perioadele lungi de secetă şi recolte proaste, de epidemiile de ciumă, războaiele cu polono-lituanienii şi tătarii[1], precum şi de blocada maritimă instituită de suedezi, polonezi şi Liga Hanseatică. Din punct de vedere politic însă, opricinina a reprezentat, în ultimă instanţă, actul final al luptei pentru unirea pământurilor ruse în jurul Moscovei, element considerat, fără îndoială, pozitiv pentru dezvoltarea Rusiei.

Revenind la realităţile oferite de antiutopia lui Sorokin, opricinina noului Ivan cel Groaznic este mai degrabă Moscova. Aşa cum remarca şi autorul însuşi în interviul citat mai sus, metropola este, în Rusia de astăzi, un adevărat stat în stat. Descrierea sumară a regiunii din vecinătatea Moscovei, în ultimul capitol al romanului *Kremlinul de zahăr,* este semnificativă pentru sublinerea contrastului vădit dintre restul „lumii", restul Rusiei şi domeniul central al autocraţiei:

[1] Ostilitatea dintre opricinici şi „restul lumii" era aşa de mare că, în 1571, când hanul tătar Devlet Ghirei a atacat Moscova, garda ţarului n-a dorit să sară în ajutorul Moscovei, pentru a o apăra, aşa că tătarii au incendiat şi prădat oraşul fără nicio problemă. Ţarul însuşi a fost neplăcut impresionat de această situaţie, care a dus, fără îndoială, peste un an, la scoaterea în afara legii a opricininei.

BDD-A24178 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

> Rămaseră în urmă buclele autostrăzilor cu aglomerația matinală a mașinilor, pâlpâiră blocurile, apoi apărură pădurea și satele zemstvei, sterpe, lătratul câinilor în spatele gardurilor strâmbe, pisici jumulite pe porți scâlciate, cocoși răguşiți în brusturi-scaieți. Și uite – o nouă cotitură la stânga, un crâng de mesteceni, case părăsite, urme de incendii, trei tractoare chinezești ruginite, un sătuc *nou-nouț*, al ocinei, bine făcut, după el un altul, o pădurice tânără de pini, apoi una bătrână, un câmp arat, încă un câmp și încă unul, un drum șerpuit-alambicat în jurul iazului cu rațe și o singură rață, turnuri de pază, o lizieră de pădure cu urme de tăieri...

E adevărat, ca în cazul lui Kubasov, şi la periferie se află elemente croite după acelaşi tipar, personalități puternice care pândesc din umbră recăpătarea prestigiului pierdut şi ajungerea la putere, pentru a-şi pune în practică ele însele pornirile autocratice.

Dacă *Ziua opricinicului* ne prezintă realitățile din perspectiva opricinicilor înşişi, Andrei Danilovici Komiaga, unul dintre oamenii de nădejde ai instituției, fiind eroul principal, descrierea unei zile obişnuite de muncă a lui fiind chiar fabula romanului (încheierea dilogiei se face prin revenirea la acelaşi erou, care, în capitolul final din *Kremlinul de zahăr*, *Mazilirea*, este ucis), cel de-al doilea roman, *Kremlinul de zahăr*, prezintă mai degrabă latura antiutopică, realitățile obişnuite din această Rusie feudalo-contemporană marcată de o ideologie puternică. Structurat ca o serie de povestiri legate, ca un leitmotiv, de Kremlinul din zahăr dăruit copiilor imperiului de către Țar, de Crăciun, care apare mai apoi în fiecare familiei, în fiecare categorie socială, ca un memento al atotprezenței dictatoriale a statului (un fel de „normă" nouă, dulce, de data aceasta), *Kremlinul de zahăr* reuneşte piesele unui puzzle care compun societatea rusă. Păstrând şi el frânturi de limbaj arhaizant, de care scriitorul nu face abuz, pentru a crea ceva din atmosfera epocii, romanul se doreşte a fi o reconstituire a principalelor instituții ale statului feudal, dar şi a vieții cotidiene din Rusia medievală, suprapuse discret pe realități contemporane de ultimă oră. Cuceririle tehnice sunt folosite pe scară largă de moscoviții anilor 2027-2028, dar numele acestora sunt arhaizante. Tot pentru a realiza unitatea de care avea nevoie, Sorokin reia, şi în *Kremlinul de zahăr*, o serie de personaje secundare (călăul Şka Ivanov, opricinicul Ohlop), dar şi fragmente semnificative pentru edificarea sistemului totalitar (paginile consacrate necesității ridicării Zidului, marfa modestă din galantarele magazinelor ş.a.), precum şi cuceririle științei și tehnicii aflate la dispoziția cetățenilor ruşi.

În pofida acestor elemente de progres material, sistemul social-politic a rămas mult în urmă, la nivelul *Domostroiului* lui Ivan cel Groaznic, cu oameni care îşi asumă statutul de victimă şi evadează din aceste realități apăsătoare numai consumând substanțe psihotrope, unele permise, cumpărate „la liber" din farmacie (*kokoşa*), sau dobândite de cerşetori, sau pe sub mână, cum e cazul „acvariului" folosit de opricinici, altele însă fiind furnizate prin rețeaua de rezistență din underground. Libertatea

BDD-A24178 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

cuvântului nu e reprimată în totalitate (vezi anecdotele despre țariță, care circulă şi la sate, şi în cârciumi), dar există „duşmani ai regimului", care sunt trimişi în lagăre de muncă pentru vini mai mult sau mai puțin imaginare. Epistola surorii frustrate, părăsite prin căsătorie de sora ei, constituie din nou o dovadă a manipulării oamenilor de rând printr-un fel de control al creierelor exercitat de Kremlin – ca instituție a puterii, dar şi ca simbol al Rusiei autocrate. Kremlinul alb, orbitor, este cel care o tulbură, o hipnotizează pe copila venită la Moscova să vadă minunea albă (*Scrisoarea*), Kremlinul alb, rece, de cocaină, visat de țariță (*Visul*) constituie singura cale prin care acest complex poate fi acceptat, îndrăgit, dorit, în sfârşit, Kremlinul alb, din zahăr, este memento-ul puterii, dar şi drogul acesteia prin care sunt „îndulciți" supuşii din întregul imperiu. Starea de transă obținută cu ajutorul drogurilor este cea care oferă libertatea maximă de care se pot bucura supuşii noii Rusii. Până şi pentru opricinici, orgia sexuală, potențată de substanțele psihotrope, este calea de eliberare din această lume, modalitatea prin care fiecare poate evada (însă în grup, nu individual). A se vedea, în acest sens, şi cântecul opricinicilor în transă, din romanul *Ziua opricinicului*, în care, la un moment dat, se spune: „Atârnă-cresc două aripi-înotătoare (...),/ De pământul drag se rup,/ Ne ridicăm acolo, deasupra pământului rusesc/ Şi zburăm prin cer, prin cerul albastru/ Fără nicio piedică, zburăm acolo unde dorim..." (p.74).

Romanul abundă de numeroase teme contemporane, cum este cea a (ne)furnizării de gaze naturale spre Europa (în pofida cuceririlor progresului tehnic, criza de gaze este resimțită puternic şi de populație, care e obligată să-şi construiască „sobe ruseşti", cu lemne, şi să economisească, în week-end, energia electrică, urcând pe scări, nu cu liftul!!!, totul pentru a putea da cât mai mult gaz la export), a invaziei industriale şi populaționale a Chinei, a Cortinei de Fier noi ce se ridică între Europa şi Rusia, aici ilustrată de Marele Zid Rusesc. Ambele volume reiau obsesiv tema Zidului-Cortină (mai întâi aflăm aceste clişee din partea unui conducător al opricininei, Tataie, în timp ce, în volumul al doilea, din gura micuței Maşenka, şi ea la curent cu lozincile induse copiilor la şcoală), ca o justificare pentru populație a măsurilor represive ce se iau pentru a ține la distanță duşmanii, mai ales din exterior, şi a contribui astfel la menținerea stării de „neprihănire" a ruşilor de rând. Mai mult, construcția însăşi apare ca un rost, obiectivul suprem al statului, a cărui atingere este identică venirii pe pământ a împărăției cereşti:

> Ştie că nu se va încheia deloc construcția Marelui Zid, că este împiedicată de duşmanii din afară şi dinăuntru. Că mai trebuie făcute încă multe cărămizi înainte să vină fericirea generală. Se va înălța, se va înălța Marele Zid, va izola Rusia de duşmanii din afară. Iar pe cei dinăuntru opricinicii statului îi vor face bucăți. Că doar dincolo de Marele Zid sunt numai *cyberpunks* blestemați care ne sug ilegal gazele, catolici fățarnici, protestanți neruşinați, budişti nebuni, musulmani răi şi pur şi simplu atei depravați, sataniști care, în acordurile unei muzici *blestemate,* se zbuciumă prin piețe, narcomani dezghețați, sodomişti nesătui care-şi sfredelesc pe întuneric fundurile, vârcolaci siniştri care-şi

BDD-A24178 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

> schimbă înfățișarea dată de Dumnezeu, plutocrați lacomi, virtuali malefici, şi tehnotroni nemiloşi, şi sadici, şi fascişti, şi megaonanişti...

Ca şi în perioada represiunilor staliniste, când erau înăsprite măsurile de „protecție" a cetățenilor ruşi de ispitele uşuratice din exterior, mai ales din Occident, şi în Rusia noului țar se încearcă justificarea, pentru oamenii de rând, a acestor măsuri de o duritate nemaivăzută prin (re)generarea progresivă duşmanilor, cauzată tocmai de măreția Faptei, a drumului ales de conducători:

> Avem mulți duşmani, asta e adevărat. Imediat ce Rusia a reînviat din Tulbureala Sură, imediat ce s-a regăsit, imediat ce, acum şaisprezece ani, tătucul statului, Nikolai Platonovici, a pus prima piatră la temelia Zidului de Vest, imediat ce am început să ne delimităm de ce e străin dinafară, dar şi de demonii din interior, imediat au apărut duşmanii, năvălind din toate părțile, ca nişte scorpioni otrăviți. E adevărat – o idee măreață atrage după sine o rezistență măreață. Totdeauna statul nostru a avut duşmani, exteriori şi interiori, dar niciodată nu s-a intensificat atât de înflăcărat ca acum lupta cu ei, în perioada Renaşterii Sfintei Rusii. Nu doar o scăfârlie s-a rostogolit pe Lobnoe în aceşti şaisprezece ani, nu doar un tren i-a dus dincolo de Ural pe reacționari şi pe familiile lor, nu doar un *cocoş roşu* a cântat în zori de zi în vilele boierilor de viță, nu doar un voievod s-a băşit pe stâlpii de tortură ai Departamentului de Tainã, nu doar o scrisoare a fost aruncată în cutia „Cuvântului şi Faptei" de la Lubianka, nu doar unui singur valutist i s-a umplut gura cu bancnotele adunate ilegal, nu doar un diac a făcut baie în apă clocotită..." (*Ziua opricinicului*, p.33).

Caracteristică pentru mai toate personajele din povestirile cuprinse în *Kremlinul de zahăr* este o anumită amorțeală, o stare de robotizare în care sunt aduse. Lumea în care trăiesc este oricum plină de roboți, dar şi instituțiile statului, angajații lor, oamenii simpli trebuie să dezvolte la tot pasul automatisme. Fără îndoială, ca şi în *Domostroiul* pregătit de Ivan cel Groaznic prin intermediul duhovnicului său, Silvestru, pentru fiecare situație cotidiană în care se află omul de rând trebuie să existe o cheie de comportament. Maşenka, băbuța de la coadă se simt obligate să denunțe, când ceva interzis de putere sau care reprezintă un potențial pericol apare la orizont. Dependența de autoritate pare a fi, la rândul ei, un drog destul de puternic. Țarul-batiuşka, părintele nației, aşa cum au fost văzuți conducătorii de la Kremlin de-a lungul istoriei, sunt un leitmotiv obsesiv. Prezența, Cuvântul, Fapta țarului (dar şi „Cuvântul şi Fapta" opricininei!) sunt acceptate de populație ca venind, la propriu şi la figurat, din ceruri. Implicit, la toate nivelurile sociale se observă aceeaşi structură ierarhizată strict respectată: oamenii țarului, ai instituțiilor statului (dintre care cea mai impunătoare e opricinina, dar nici Departamentul de Tainã, viitoarea forță de securitate, mult mai rafinată – vezi capitolul *Cociorva*). Şi în bordel, şi în cârciumă, şi în mediul skomorohilor, fiecare îşi cunoaşte locul şi încearcă să nu intre în conflict cu puterea. Dedublarea schizofrenică este însă la

BDD-A24178 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

ea acasă: în intimitate fiecare este (oarecum) critic la adresa acestor instituţii sau chiar la aceea a familiei imperiale. Adevărata forţă care poate schimba ceva o constituie însă tot vechii „boieri", vechii nomenclaturişti, care, până la urmă, în pofida unor demonstraţii de forţă ale Ţarului, îşi vor recăpăta prin violenţă poziţiile (cap. *Mazilirea*). Ca şi în timpul lui Ivan cel Groaznic, nu se vor schimba prea mult lucrurile o dată cu distrugerea opricininei. Sorokin declara într-un interviu lui Nikolai Sokolov, corespondent la „Newsweek": „Opricinina moare mereu formal. Spiritul ei rămâne în conştiinţa ruşilor. Putrezeşte în noi. Şi de aceea până astăzi fiecare bodyguard sau lucrător într-o parcare se consideră în sine puţin opricinic. Ce să mai vorbim de administraţia prezidenţială..."

Rebotezarea instituţiilor nu înseamnă un progres autentic, noii lideri dezlănţuindu-se cu deosebită violenţă şi în susul, şi în josul scării sociale. Ceea ce e evident e că pentru oamenii simpli nimic nu se schimbă în bine. Reguli stricte au fost şi vor mai fi şi, fie că e vorba de Kremlinul alb sau de orice altă culoare, vor continua să fie „femecaţi" de aceste simboluri ale puterii ce li se induc de la vârf. Rusia de azi, a oligarhilor, ruptă în două, în ţara bunului plac, care este Moscova, şi restul lumii, o ţară sărăcită şi abrutizată, în care puţine bucurii mai rămân oamenilor, oferă o imagine dramatică, un amestec de neofeudalism şi autocraţie cosmetizate cu gadgeturi de ultimă generaţie. Dilogia lui Sorokin este una dintre cele mai realiste scrieri din peisajul rusesc contemporan, un veritabil semnale de alarmă receptat cum se cuvine de presa din Rusia, care, până mai acum criticându-l vehement pe nonconformistul Sorokin, îi dă acum creditul necesar.

Din punct de vedere compoziţional, şi de data aceasta Sorokin apelează la modalităţi postmoderniste de compunere a textului. În afară de limbajul arhaizant, menţionat deja, întâlnim la tot pasul ecouri ale unor scriitori ruşi clasici şi ale operelor lor, parodiate sau plasate aluziv în roman (visul calului alb al lui Komiaga trimite la troica zburătoare a lui Gogol, din *Suflete moarte*, *Pauza de masă* din lagăr are ecouri din *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici* a lui Soljeniţîn, cerşetorii drogaţi trimit la *Azilul de noapte* al lui Maxim Gorki; „Îmi plac livezile, în ele este un spirit minunat", spunea un cerşetor, trimiţându-ne cu gândul la *Livada cu vişini* a lui Cehov; consideraţiile despre sfinţenie, tot ale cerşetorilor, trimit la *Fraţii Karamazov* şi imaginea stareţului Zosima ş.a.). De asemenea, sunt parodiate de asemenea numeroase zicători, expresii colocviale specifice epocii sovietice şi, la fel ca în *Grăsimea albastră*, reîntâlnim în acest roman „motivul chinezesc", sub forma numeroaselor obiecte pe care eroii de numesc în limba chineză, şi mai ales a realităţilor din care aflăm de prezenţa, tot mai masivă, în societatea rusească, a vecinilor de la Răsărit, o obsesie/ premoniţie a scriitorului, care nu ignoră în nici un caz legături din ce în ce mai apropiate cu prietenul „galben".

Prin aceste ultime romane ale sale, Sorokin ne atrage într-un joc „adevărat". Fabulaţia autentică, pe care o practica până acum, putem spune că a dispărut. Lucrurile deja nu se mai întâmplă pe hârtie, exotismele folosite nu sunt numai de amuzament. În pofida ludicului debordant, romanele lui Sorokin sunt semnale de alarmă foarte serioase

BDD-A24178 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)

în privința reinstaurării (sau continuării) noii autocrații în Rusia. Şi, tot prin aceste ultime scrieri ale sale, putem spune, de asemenea, că Vladimir Sorokin devine într-adevăr un scriitor clasic. Clasic, aşa cum erau scriitorii ironizați chiar de către postmoderniști: moralizator, un exponent autentic al societății din care face parte, un martor al lucrurilor văzute şi auzite care, prin testimoniul lui, îi va ajuta pe contemporani să înțeleagă mai bine lucrurile. Dacă nu le-au înțeles. Sau să se convingă de faptul că într-adevăr nu este de glumit, că situația este mult mai complicată decât pare, că, în pofida democrației afişate, bunul plac al celor de la putere este la el acasă, iar oamenii de rând trebuie să se mulțumească – nimic nou! – cu ceea ce le-au pregătit autoritățile. Dacă, la nivelul genului, dilogia lui Sorokin poate fi considerată o antiutopie, în realitate ne oferă pagini dintr-o cronică a timpului nostru, mult mai înfricoşătoare decât orice creație de ficțiune.

BDD-A24178 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:31 UTC)